

POLINA TABURCEANU
Universitatea de Stat din Tiraspol
(Chișinău)

**PROFESORUL DE TEOLOGIE
NICHITA TERPSIHOROV¹
SAU PERSONAJUL IPOCRIT**

Ca și alți slujitori ai cultului, profesorul de teologie Nichita Terpsihorov este un personaj lipsit de individualitate, căci „întotdeauna el se temea să spună ceva propriu, chiar dacă ar fi avut ceva de spus, și prefera «să fie de acord cu ideile foarte bine bazate» ale anumiților teologi, îngustându-le și pervertindu-le” [p. 21], iar „în ședințele consiliului Academiei el întotdeauna era de părerea rectorului arhiereu.

– Sunt cu totul solidar cu părerea foarte prețioasă în chestiunea dată, a preasfințitului și preacinstiului rector” [p. 21].

Cu alte cuvinte, mai era și un perfid. Este elocventă, în acest sens, comportarea dezgustătoare a lui Terpsihorov când află că profesorul Garusevici a fost rugat de rector să-și dea demisia sub pretext că acesta propagă în lecțiile sale idei primejdioase și că o parte din profesori vor să adreseze rectorului o petiție:

„– ...eu am venit la Voi, Sfinte Vlădice, cu ocazia unui eveniment extrem de trist. [...] În Academie au fost remarcate de mine fenomene pe cât de nedorite pe atât – îndrăznesc a crede – de intolerabile, – începu a vorbi Terpsihorov cu suspine, privind fața de masă de catifea, cu motive țesute pe ea, și alegând încet cuvintele trebuincioase pentru a povesti totul scurt și într-o continuitate convingătoare. – Dispoziția voastră înțeleaptă, Sfinte Vlădice, relativ la îndepărtarea lui Vladimir Petrovici Garusevici din a noastră alma mater, provoacă o explicare inversată în mințile unor membri ai colegiului profesional... Și-anume, aceștia văd la dispoziția aceasta o lipsă de respect față de misiunea profesorală și doresc să prezinte preasfinției voastre un fel de protest...” [p. 61].

Tot atunci Terpsihorov nu uită să-și dea importanță ca nu cumva rîvna sa să rămînă neobservată: „– Iar eu, din partea mea, – continuă Terpsihorov încet, cu întreruperi, înclinîndu-și capul la o parte și clătînîndu-l – avînd în vedere că un asemenea protest, fiind un chip de a lucra necugetat și dăunător, ar putea să fie cunoscut de studenți, să zdruncine respectul lor față de educatorii lor și să dea prilej unor nedorite zvonuri și turburării minților, – eu, îndemnat de conștiința mea și de iubirea mea față de academia noastră precum și de rîvna față de demnitatea misiunii noastre de profesori, m-am hotărît să aduc la cunoștința preasfinției voastre, ca să puteți înlătura pentru viitor urmările triste” [p. 62].

Nu numai fapta, dar și gesturile, și cuvintele pe care le alege vorbesc despre firea lui Terpsihorov.

Cel puțin, el avusese curajul să refuze, de față cu alți profesori, să semneze petiția. „Terpsihorov ridică mîinile și-și mișcă palmele, întorcîndu-și fața de la Liuțidarschi.

– Pe mine să mă lăsați în pace! Eu nu iscălesc nimic!

¹ Personajul va fi analizat în baza nuvelei *Profesorul de teologie* // Vezi volumul *Floare amară* de Leon Donici, București: „Cartea Românească”, 1952.

– Dar de ce n-ați iscăli și D-voastră?

– Nu pot, știți, dumneavoastră faceți ce vreți, eu – așa zicînd – mă abțin din principiu.” [p. 56]

Îl va refuza chiar și pe Garusevici atunci cînd acesta va veni personal să-i ceară indulgența. Terpsihorov îl va refuza nu pentru că nu-i împărtășește privirile, ci pentru că se teme de mai marii săi.

De altfel, Terpsihorov credea sincer că procedase corect, căci „întorcîndu-se prin grădina academică, el simțea că acum făcuse o faptă bună, care avea succes, un lucru de care își simți sufletul încîntat” [p. 64].

Nichita Terpsihorov este zugrăvit în două ipostaze: la Academie, adică la locul de muncă, și în familie.

„În cercurile savante el era considerat ca un cunoscător mare și adînc al teologiei morale. Iar rectorul vorbea neschimbat despre el:

– Nichita Ivanîci este, așa zicînd, stîlpul neînvins al științei, este, ca să zic așa, lumina luminilor” [p. 21-22].

Ce-i drept, această părere era dictată de felul de a se comporta al lui Nichita Terpsihorov cu mai marii și de a se lînguși pe lîngă ei, căci „profesorii tineri nu-i plăceau, nu întreținea cunoștința cu ei și adesea se plîngea de mișcarea bunelor și slavnicele, onorabilele tradițiuni academice printre educatorii contemporani ai tineretului” [p. 22].

Tot el era acela care în fiecare toamnă propunea consiliului academic „mijloacele sale pentru ridicarea și îmbunătățirea calităților morale ale studenților” și „înainte de toate, propunea să fie îmbrăcați în anteriori preoțești. Iar cînd vreunul din tinerii profesori făcea obiecțiuni, el, prefăcîndu-se speriat, dădea din amîndouă mîinile.

– Nu cumva, întîmplător, sunteți dintre cei de sînga? De pildă dintre tovarășii eliberatori, păzi V’ar Dumnezeu!” [p. 21]

Nichita Terpsihorov mai era și orgolios, căci despre sine el avea o părere cum nu se mai poate de bună: „Cine dintre noi, – gîndea el, – a ajuns să aibă în viață o situație însemnată? Nimeni!» Dar imediat după acest gînd, venea un alt gînd: «Tu, numai tu! Și numai datorită faptelor, meritelor, calităților tale, nu pe nemerite, nu degeaba! Tu ești un învățat cunoscut, meritosul profesor ordinar, tu ești respectat de toți, iubit și luat în considerare de autoritatea cea mai înaltă». Zîmbind cu condescendență, Terpsihorov reținea mîngîios și mai multă vreme acest gînd, își freca mîinile și suspina cu părere de bine” [p. 22-23].

Și de la studenți cerea să fie respectat, iar „studentul care la examen îl saluta cu un mai profund respect, căpăta întotdeauna o notă mai mare” [p. 21].

Leon Donici folosește cele mai variate mijloace pentru a-și caracteriza personajul. O modalitate interesantă este chiar ocupația sa. În cazul de față e vorba despre cursul de Teologie morală, „un curs încurcat, greoiu, plin de împrumuturi din scriitori moralști ruși și străini” [p. 21] pe care îl preda Nichita Terpsihorov. „În cursul său el clocotea de ură față de concepțiile contrarii concepțiilor lui, le respingea cu un limbajiu brutal și-i plăceau citatele lungi din opere străine” [p. 21].

Terpsihorov intra atît de bine în rolul de profesor pe care îl juca zi de zi, încît și în sînul familiei el continua să se comporte la fel. Fiul său, obosit de „prelegerile” zilnice ale tatălui său izbucni: „– Tată! – îl întrerupse Alexandru, ciocnînd cu degetele subțiri pe fața de masă și privind posomorît în jos: – Scutește-ne, pentru Dumnezeu, măcar de data asta de lecțiile dumitale de teologie morală!” [p. 30]

Lipsit de personalitate, Terpsihorov apare ba în ipostaza unui Tartuffe, căci se plimba în fiecare zi „pentru îmbunătățirea digestiei și pentru o regulată circulație a sîngelui” [p. 73], ba în ipostaza unui Harpagon: „– Bun, bun de tot, – zise, trăgându-și vocea, Terpsihorov. Așa, bine! Bun de tot! – Apoi scoase bani, îi numără încetișor, șoptind din buze și-i dete bucătăresei. Iată bani de piață.

– Cam puțin, boerule, pare că nu ajung!

– Ce nu ajung! vezi să ajungă... Mergi cu Domnul!...” [p. 27]

Sau un alt moment: „Gîndind că va pleca din oraș, el își aminti că împreună cu el va pleca la vila lui și amanta sa; un zîmbet vesel trecu pe o clipă sub mustățile atîrnate, și buzele lui pline se întredeschiseră. Dar imediat îi veni în gînd că va trebui să cheltuiască bani de prisos și îi pieri veselia” [p. 28].

De altfel, din fragmentul citat se mai întrezărește o caracteristică definitorie a profesorului: fățarnicia. El, care nu-i putea ierta nevastei sale că „zece ani în urmă, întorcîndu-se acasă de la o ședință a consiliului Academiei ca să ia din sertarul mesei de scris niște documente ce le uitase aici, Terpsihorov surprinsese pe soția sa cu docentul Prozorovski” [p. 35], însuși avea o amantă.

Mai mult decît atît. Terpsihorov nu pregeta să o facă pe soția sa „să simtă toată gravitatea faptei sale” și tot o „împroșca” cu citate din Biblie: „Femeile asemănătoare vouă, – îi spunea el, – poartă o numire cunoscută, caracterizînd, așa zicînd, purtarea lor și într-un anumit fel firea lor, și anume numirea de desfrînate. Ele se găsesc într-o stare disprețuită de toată lumea. Știi dumneata ce spunea în Antichitate prorocul Moise? În cartea Leviților el a spus astfel: cine va preacurvi cu o femeie măritată, cine va preacurvi cu femeia aproapelui său să fie dați morții și ea și el! Înțelegi dumneata? Te bucuri de stima tuturor. Pentru ce? Oare vina dumitale e întrucîtva mai mică? Deloc! Nu e mai mică deloc! Și de ce oare? Exclusiv fiindcă eu, condus de sentimente foarte ușor de înțeles, de mila și îndurarea creștină, am acoperit rușinea voastră, păstrînd prin aceasta numele vostru cel bun în societate precum și stima tuturor celor ce vă cunosc. Făcînd aceasta, nu caut de loc mulțumirea voastră sau celelalte, ci numai pentru corijarea voastră și pentru împlinirea poruncii evanghelice. Numai singur Dumnezeu atotmilostivul va prețui tot ce am făcut eu pentru voi” [p. 37-38]. Sau, într-un alt episod, Terpsihorov îi dă o altă lecție de morală teologică soției sale: „... dumneata e bine să ai în vedere [...] cuvintele apostolului Pavel. Acest mare proroc al neamurilor a spus că cei desfrînați nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu, dar... dumneata roagă-te lui Dumnezeu, pocăiește-te și e posibil ca Domnul nostru cel atît de bun și atît de milostiv își va apleca urechea Sa spre dumneata și te va milui în viața ce va să vină” [p. 40].

De fapt, Terpsihorov n-a întreprins „nimic din ceea ce fac de obicei soții înșelați, cînd surprind pe femeile lor cu amanții împreună”, adică „nu chemă pe Prozorovski la duel, nu-l repezi în jos pe scară”, nu pentru că era „om religios, moral și temător de Dumnezeu” [p. 35], ci pentru că era laș sau se simțea și el cu musca pe căciulă.

Fariseismul, fățarnicia sunt stări obișnuite pentru Terpsihorov. Să ne amintim episodul cînd Garusevici, dat afară din lucru, vine să-i ceară ajutorul, iar Terpsihorov care tocmai ce fusese cu pîra la rector, îl întîlnește de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic: „Îmi pare bine să vă văd, prea bunule Vladimir Petrovici, îmi pare foarte bine că vă văd! – zise îmbucurat Terpsihorov, ridicîndu-se din jilț și cu zîmbetul pe buze întinzînd

cînd o mîină, cînd pe cealaltă. – Vă rog foarte amabil să luați loc... uite aici, în jilțisorul acesta, aproape de masă... aici e mai comod... nu bate soarele atît de tare... Vă rog din tot sufletul!” [p. 66].

Posac și ipocrit, Nichita Terpsihorov era un tiran în familie. În afară de faptul că o adusese pe soție-sa pînă la demență, atitudinea inumană față de copiii săi îl face pe feciorul Alexandru să spună despre el: „Mai înainte îmi era frică de el. Acum mi-e scîrbă. Mi-e scîrbă și-mi vine să rîd cînd mă gîndesc la el... Știi, cînd eram mici, eu și cu sora-mea, tata ne interzisese să zîmbim miercurea și vinerea fiindcă e păcat să ne înveselim în zi de post” [p. 44]. Iar în altă parte: „Ne temeam nu numai de vocea, dar și de privirea tatălui nostru” [p. 48].

De notat că anume miercurea (sau vinerea), cînd copiilor le era interzis chiar să zîmbească, însuși Terpsihorov își vizita amanta: „Astăzi e Miercuri, – se gîndi el. – Ce bine ar fi să mă duc astăzi!

Amintindu-și de Olga, el se opri; în memorie răsăriră dintr-odată amănuntele înfîlnirilor lor, neștiute de nimeni și din pricina aceasta inexprimabil de atrăgătoare; ca un val viu și parfumat se legăna în amintirea lui părul ei lung și moale, strălucirea ochilor ei limpezi și întunecoși” [p. 73].

Un adevărat Tartuffe, care își ascunde interesele venale în dosul falsei pietăți: „Nu strică puțină dragoste... vorba aia... – își șoptea el cucerit de gînduri pofticioase și de dorințe. Ochii i se bulbucaseră prostește, buza de jos se răsfrînsese nestăpînită în afară și în colțurile gurii lui începură să albească bale, – ia vino la mine, puișorule – să te înghit întreg...

Și tot drumul pînă la casa amantei sale, înăbușit de poftă, el repeta:

– Ia vino la mine, puișorule dulce... ham! și să te înghit!...” [p. 73-74].

Însuși autorul constată: „Vorbind cu indignare despre desfrîu, despre căderea moravurilor și despre mînjirea păcătoasă a culcușului conjugal, el (Terpsihorov – *n. n.*) totuși nu considera drept desfrîu legătura cu amanta sa” [p. 84].

Ipcrit, Terpsihorov trata pînă și Biblia (atunci cînd era nevoie) după bunul său plac: „E desfrînat acela – gîndea el adesea, – care comite împreunarea numai din înclinarea păcătoasă, iar nu din trebuință. Într-o nevoie extremă chiar Biblia ne povestește de fetele lui Lot, care au avut copii cu tatăl lor. Un caz de incest” [p. 84].

După întîmplarea cu Drozdov și amanta sa, Terpsihorov începu să se îngrijească de reputația sa: „Ferească Dumnezeu să fi ajuns la urechea preasfințitului rector, ar fi suferit bunul meu nume, și limbile rele ar fi început să vorbească verzi și uscate! Ferit-a Domnul!” [p. 98-99], dar nici nu vroia să se lepede de amantă: „Voiu începe să mă duc la ea nu vinerea, ci în alte diferite zile, ca întotdeauna să fie de pază și să nu mai invite pe altcineva” [p. 99].

Nici răzbunarea nu îi era străină: „Deoarece Drozdov trebuia să-și țină licența în scris la teologie morală, și – apoi împrejurarea că se apropiau examenele, – Terpsihorov găsi dintr-odată două mijloace să se răzbune pe rivalul său tînăr și fericit. El zîmbi liniștit” [p. 99].

În familie Terpsihorov era crud. Încerca să controleze viața tuturor membrilor familiei sale. De exemplu, cînd fiul său a vrut să intre la Universitate, la Facultatea de științe, tată-său nu i-a permis, forțîndu-l să intre în Academia Teologică.

Atitudinea inumană a tatălui față de fiul său, îl face pe acesta să conchidă într-o discuție cu unchiul Ivan: „Am gîndit mult... și tot la tatăl meu. El, de pildă, profesor de

morală teologică și nu știu de mai ce, dar mi se pare că e ceva în el extraordinar de imoral, de impertinent, de cinic. Se acoperă numai cu credința și cu tot felul de citate din Sfânta Scriptură...” [p. 49].

Anume felul de a fi al tatălui, atitudinea acestuia față de maică-sa, l-a făcut pe Alexandru să-și piardă pînă la urmă credința: „A cerut lumea și mai cere, plînge, cere, dar ce folos?... Parcă El aude!... Parcă pe El îl mișcă rugămințile și lacrimile?... Lumea aceasta e părăsită, toți suntem părăsiți și cu toții trăim în nefericiri și jale... Rugați-vă!... Cu mare dreptate!... Dar dacă acolo, unde este El în toată slava Sa, – Alexandru întinse mîna-n sus și fața lui se desfigură chinuitor, – e pustiu? Dacă acolo nu există nimeni? Atunci pe cine să chemăm, atunci de la cine să cerem?” [p. 80-81]

În aceeași cheie este caracterizat Nichita Terpsihorov și de către fratele său Ivan: „Tatăl tău, că de el e vorba... Rînjește și rînjește, tot mereu rînjește, dar de ce rînjește nimeni pe lume nu știe. Ce dracu o mai fi vrînd și el? Face morală la toată lumea, se leagă de tot ce-i văd ochii! Piază-rea, nu om!... Omul adevărat trebuie să fie știi cum? Blînd ca balsamul! Și să mai fie și vesel! Și cu vorba ca săgeata!” [p. 44-45].

Însă, în cele din urmă, aflăm de unde vine această inumanitate față de propriii copii. De la tatăl său, care, după spusele lui Ivan Terpsihorov, le „lua de pildă capul între genunchi, își desfăcea cureaua, – purta o curea roșcovană – ne trăgea pantalonii în jos, și unde începea să ne ardă pe,... locul acela expresiv și dă-i cu textele din sfînta Scriptură... Arde, și încă o dată și arde din nou!... Cum să nu simți moralitatea lui! Iar după aceea, bătut fiind pînă în pînzele albe, trebuia să-ți faci fața veselă și să-i săruți mîna cu smerenie: asta se cheamă că ai înțeles, că ai simțit și că te-ai îndreptat... Am avut un tată crud, fie-i țărîna ușoară!” [p. 49-50]

Ce-i drept, Nichita Terpsihorov nu-și bătea copiii, dar îi lovea cu vorba, iar aceasta, după cum se știe, doare uneori mai tare decît o palmă.

Pînă la urmă, Alexandru îi va spune în față tatălui său tot ce crede despre el: „...Ai adus-o pe mama pînă la boală și groază!... Știi asta... Tu ești vinovat că ea va fi închisă acolo. Unde trăiesc oameni ce și-au pierdut mintea!... Tu i-ai stricat, i-ai zdrobit viața și sufletul, și acum privești la lucrul acesta ca și cum nu este opera mîinilor tale!...

– Alexandre! – zise Terpsihorov suspinînd supărat, cum vorbești cu mine?! Uîți că ți-s tată?

– E-e-e, la dracu! – strigă Alexandru și izbi cu pumnul pe grămada de cărți. – La dracu tonul tău de fariseu! Păstrează-l pentru academie! Auzi? Tu ai zdrobit viața mamei, și nu numai viața ei... tu m-ai zdrobit și pe mine! Auzi? M-ai zdrobit pentru totdeauna! Sau poate tu nu-ți dai seama de asta?” [p. 91-92]

Și în același dialog monologat ceva mai departe: „Adu-ți aminte de copilăria mea! Te rog adu-ți aminte de ea!... N-am avut nici bucurii de copil, nici zbrunguirii... De mic ai băgat spaima în mine... Am ajuns să mă tem de orice... Totul îmi era interzis, totul era înăbușit în mine... iar tu... tu ai înțeles măcar, ce făceai cînd ne insuflai bogăția, și cînd vorbind de dragoste, erai rău, ca...” [p. 92-93]. Iar, în cele din urmă conchide: „Tu mi-ai stricat viața, tu m-ai făcut beteag!... Tu ești inamicul meu de moarte! Iezuit blestemat!...” [p. 94]

Așadar, personajul lui Leon Donici este caracterizat prin portretul schițat de către autor, prin cuvintele altor personaje, se mai și autocaracterizează: prin comportament și limbaj.

Încă o modalitate specifică a scriitorului Leon Donici de a-și caracteriza personajele este situarea acestora într-un anumit anturaj pe care îl descrie; or, uneori lucrurile care înconjoară personajul vorbesc mult mai mult despre el decât însuși personajul. Astfel, biroul tatălui său îi păru lui Alexandru „afît de sinistru și urît, încît el strînse capul în mîini și gemu printre dinții strînși. Și ieși repede fără să privească împrejur” [p. 83]. În felul acesta autorul a vrut să traseze o paralelă între sufletul urît și negru al personajului principal și camera sa întunecoasă și sinistă.

Pe parcursul întregii nuvele, profesorul Terpsihorov se prezintă ca o persoană care vrea să pară altfel, mai bun decît este în realitate. Dar realitatea e crudă: soția sa e dusă la spitalul de boli nervoase, fiul său pleacă din casa părinților, iar „în dosul peretelui se auzi, înăbușit, plîns de femeie, ca un geamăt prelung, îndepărtat, amarnic.

Terpsihorov ascultă o clipă, cu mîna la urechea dreaptă și strîmbă supărat din buze: plîngea Catia” [p. 100]. Și pe fiică-sa o așteaptă o soartă asemenea celei a mamei sau a fratelui său. Dar asta nu-l deranja pe Terpsihorov care „încetul cu încetul pătrundea în Grutzmacher, făcîndu-și însemnările necesare. După ce sfîrși de citit, se rezemă de speteaza jilțului, își scoase ochelarii și zîmbind, începu să-și amintească de succesul lui de ieri în ședința Alianței poporului rus, de mulțumirile guvernatorului și invitația la un prietenesc pahar de ciaiă...” [p. 100].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. L. Donici, *Floare amară*, București: „Cartea Românească”, 1952.